

Förmyndare, gode män och förvaltare

Sammanfattning

I betänkandet behandlar utskottet sju motioner från allmänna motionstiden år 2001 i olika frågor som rör föräldrabalkens regler om förmyndare, god man och förvaltare.

Utskottet förutsätter att regeringen snarast initierar en tidigare aviserad utvärdering av de aktuella bestämmelserna och anser därför att motionerna för närvarande inte bör föranleda någon riksdagens vidare åtgärd.

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

Förmyndare, gode män och förvaltare

Riksdagen avslår motionerna 2001/02:L210, 2001/02:L234, 2001/02:L237, 2001/02:L241, 2001/02:L263, 2001/02:L337 och 2001/02:L348.

Stockholm den 17 januari 2002

På lagutskottets vägnar

Tanja Linderborg

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Tanja Linderborg (v), Rolf Åbjörnsson (kd), Marianne Carlström (s), Christel Anderberg (m), Karin Jeppsson (s), Henrik S Järrel (m), Nikos Papadopoulos (s), Elizabeth Nyström (m), Marina Pettersson (s), Christina Nenes (s), Tasso Stafilidis (v), Kjell Eldensjö (kd), Berit Adolfsson (m), Anders Berglöv (s), Ana Maria Narti (fp), Raimo Pärssinen (s) och Agne Hansson (c).

Utskottets överväganden

Förmyndare, gode män och förvaltare

Utskottets förslag i korthet

Utskottet förutsätter att regeringen snarast initierar en tidigare aviserad utvärdering av de aktuella bestämmelserna och anser därför att motionerna för närvarande inte bör föranleda någon riksdagens vidare åtgärd.

Gällande bestämmelser

Föräldrabalken skiljer mellan vårdnad och förmynderskap. Den som har hand om vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och skall bl.a. se till att barnets behov av omvårdnad, trygghet och en god fostran blir tillgodosedda (6 kap. 2 § andra stycket). Vårdnadshavaren företräder också barnet i personliga angelägenheter. Förmyndaren å sin sida skall förvalta barnets tillgångar och företräda det i angelägenheter som rör tillgångarna (12 kap. 1 §).

Enligt 10 kap. 2 § föräldrabalken är båda föräldrarna gemensamt förmyndare för barn som står under deras vårdnad. För barn som står under vårdnad av endast den ene av sina föräldrar är denne ensam förmyndare. Föräldrars ställning som förmyndare följer alltså utan särskilt beslut av deras egenskap av vårdnadshavare.

I 11 kap. föräldrabalken finns bestämmelser om att rätten eller överförmyndaren i olika situationer skall förordna en god man för att företräda personer som av skilda anledningar inte i full utsträckning kan representera sig själva.

Om någon på grund av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande behöver hjälp med att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person skall rätten besluta att anordna godmanskap för honom eller henne, om det behövs (4 §). Ett sådant beslut får inte meddelas utan samtycke av den för vilken godmanskap skall anordnas, om inte den enskildes tillstånd hindrar att hans eller hennes mening inhämtas. När rätten meddelar beslut att anordna godmanskap skall rätten samtidigt förordna en god man att utföra uppdraget. Om det därefter blir aktuellt att exempelvis byta god man eller förordna flera gode män, är det däremot överförmyndaren som skall meddela beslutet.

Det finns även andra typer av godmanskap som dock är mer begränsade. Sådana godmanskap avser ofta vissa speciella uppgifter, t.ex. att bevaka bortavarendes eller okända arvingars eller testamentstagares rätt vid utredningen av ett dödsbo (1–3 §§). I dessa fall är det överförmyndaren som skall förordna god man.

Om någon, beträffande vilken det föreligger en sådan situation som sägs i 11 kap. 4 § föräldrabalken, är ur stånd att vårda sig eller sin egendom, får rätten besluta att anordna förvaltarskap för honom eller henne. Förvaltarskap får dock inte anordnas, om det är tillräckligt att godmanskap anordnas eller att den enskilde på något annat, mindre ingripande sätt får hjälp. När rätten meddelar ett sådant beslut skall rätten samtidigt förordna en förvaltare att utföra uppdraget. Om det efter beslutet att anordna förvaltarskap blir aktuellt att förordna förvaltare är det, på motsvarande sätt som gäller för god man, däremot överförmyndaren som har att fatta beslutet (7 §). Kännetecknande för förvaltarskapet är att den för vilken förvaltare förordnas, till skillnad från vad som gäller vid godmanskap, förlorar sin rättshandlingsförmåga helt eller delvis och att förvaltaren i motsvarande utsträckning får rätt att ingå rättshandlingar för sin huvudmans räkning.

Till god man eller förvaltare skall utses en rättrådig, erfaren och i övrigt lämplig man eller kvinna. En god man eller förvaltare som gör sig skyldig till missbruk eller försummelse vid utövandet av sitt uppdrag eller som kommer på ekonomiskt obestånd och på grund av detta är olämplig för uppdraget eller som av någon annan orsak inte längre är lämplig att inneha uppdraget, skall entledigas. Beslut om entledigande fattas av överförmyndaren (11 kap. 20 §).

11 kap. föräldrabalken innehåller vidare bestämmelser om att den enskilde får komma till tals i ärenden om godmanskap och förvaltarskap (16 och 21 §§).

Bestämmelser om förmyndares, gode mäns och förvaltares verksamhet finns i 12 kap. föräldrabalken. Förmyndare, gode män och förvaltare skall omsorgsfullt fullgöra sina skyldigheter och alltid handla på det sätt som bäst gagnar den enskilde (3 §). Därutöver finns bl.a. bestämmelser om hur den enskildes medel får användas, skyldighet att föra räkenskaper samt om samrådsskyldighet, m.m. (4–8 §§).

Förmyndares, gode mäns och förvaltares verksamhet står under tillsyn av överförmyndaren. Närmare bestämmelser om tillsynen finns i 16 kap. föräldrabalken. Vid tillsynen skall överförmyndaren särskilt se till att den enskildes tillgångar i skälig omfattning används för hans eller hennes nytta och att tillgångarna i övrigt är placerade så att tillräcklig trygghet finns för deras bestånd och så att de ger skälig avkastning (1 §). Särskilda regler om överförmyndarens verksamhet finns i 19 kap. föräldrabalken.

De nuvarande reglerna om förmyndare, god man och förvaltare är i vissa delar resultatet av en reform som genomfördes år 1995 (prop. 1993/94:251, bet. 1994/95:LU3). Reformen innebar bl.a. ändrade regler beträffande förmyndares, gode mäns och förvaltares förvaltning av egendom samt tillsynen över sådan förvaltning. Syftet var att modernisera reglerna på området och anpassa dessa till dagens situation. Reformen innebar en avreglering utan att berättigade skyddsintressen sattes åt sidan. De särskilda reglerna om redovisning och kontroll av förmyndares förvaltning inskränktes väsentligt beträffande föräldrars förvaltning av barns egendom. Reformen byggde också på principen att domstolarna skall handlägga enbart sådana frågor som verkliga

kräver domstolsprövning. De förmynderskapsärenden som är av övervägande förvaltningsnatur handläggs således numera av förvaltningsmyndigheter och inte av domstolar. I enlighet härmed flyttades genom reformen behörigheten att förordna god man och förvaltare i många fall från tingsrätterna till överförmyndarna, och tillsynen över överförmyndarna överfördes från tingsrätterna till länsstyrelserna.

Motionerna

Gunnel Wallin (c) framhåller i motion L263 att det råder osäkerhet i fråga om förutsättningarna för att förordna god man respektive förvaltare. Som det nu är händer det, enligt motionären, att den gode mannen hamnar i en besvärlig situation gentemot sin huvudman därför att förutsättningarna för och omfattningen av uppdraget inte klarats ut och preciserats tillräckligt. Skillnaderna mellan uppdragen som god man och förvaltare bör tydliggöras. I motionen yrkas ett tillkännagivande med denna innebörd.

I fyra motioner med samma inriktning – L234 av Marietta de Pourbaix-Lundin (m), L241 av Anna Åkerhielm och Cristina Husmark Pehrsson (båda m), L337 av Margareta Andersson och Lena Ek (båda c) samt L348 av Birgitta Ahlqvist och Kristina Zakrisson (båda s) – begärs lagändringar i syfte att förbättra den enskildes inflytande över beslut om anordnande av godmanskap och utseende av god man. Det är framför allt de psykiskt funktionshindrades situation som tas upp i motionerna. Dessa personer har, anför det, svårt att själva föra sin talan och de är därför särskilt utsatta om de utsätts för myndighetsmissbruk. Gällande regler leder, enligt motionärerna, till tvång och godtycke vid anordnande av godmanskap och utseende av god man. I de allra flesta fall är en förälder eller annan anhörig, för vilken den enskilde har förtroende, lämplig som god man, eftersom de känner och förstår den psykiskt handikappades situation. I motionerna yrkas tillkännagivanden i enlighet med det anförda.

Berit Adolfsson (m) kritiserar i motion L237 att gällande rätt inte synes medge att det förordnas en god man enligt föräldrabalken för barn som far illa i familjer där missbruk, misshandel och psykisk sjukdom förekommer. Motionären anser att riksdagen bör begära ett förslag från regeringen som möjliggör sådana förordnanden.

I motion L210 av Anita Sidén och Berit Adolfsson (båda m) begärs att riksdagen beslutar om sådan ändring av regleringen i 14 kap. 15 § föräldrabalken att en förmyndare, god man eller förvaltare kan redovisa sina uppdrag ett år efter det att uppdraget påbörjats och sedan varje år vid samma tid. Enligt motionärerna skulle en sådan ordning sprida överförmyndarens arbetsbelastning och förkorta handläggningstiderna.

Tidigare behandling

Som tidigare redovisats är de nuvarande reglerna om förmyndare, god man och förvaltare resultatet av en reform som genomfördes år 1995. Vid behandlingen hösten 1994 av proposition 1993/94:251 om ny förmynderskapslag-

stiftning, framhöll utskottet att det var väsentligt att en så pass genomgripande reform följdes upp och utvärderades inom en relativt snar framtid (bet. 1994/95:LU3).

Därefter har olika frågor med anknytning till reglerna om förmynderskap, god man och förvaltare aktualiserats återkommande med anledning av motioner (bet. 1996/97:LU8, 1997/98:LU10, 1998/99:LU20, 1999/2000:LU15 och 2000/01:LU15).

Våren 1999 anförde utskottet bl.a. att man i likhet med motionärerna noterat att det under senare tid i olika sammanhang framförts kritik mot gode män och förvaltare. Kritiken har framför allt gällt att gode män visat bristande engagemang och har otillräckliga kunskaper. I sistnämnda hänseende har, anförde utskottet vidare, särskilt framhållits att många utvecklingsstörda behöver hjälp av den gode mannen exempelvis med att utverka beslut om det stöd och den service som de är berättigade till enligt bl.a. lagen (1993:387) om stöd och service till funktionshindrade. Diskussionen har också handlat om hur många uppdrag en god man högst bör ha.

Enligt utskottets mening fanns det anledning att ta den framförda kritiken på allvar, och utskottet ansåg att det var hög tid att bestämmelserna om god man och förvaltare, i enlighet med vad utskottet uttalat år 1994, blev föremål för en grundlig uppföljning och utvärdering. Utskottet noterade också med tillfredsställelse att man inom Justitiedepartementet påbörjat ett sådant arbete, och utskottet kunde konstatera att motionsspörsmålen var uppmärksammade inom ramen för detta arbete. Utskottet fann inte skäl att förordna några initiativ från riksdagens sida med anledning av de då aktuella motionerna, och avstyrkte bifall till motionerna.

Även om utskottet således inte var berett att förordna bifall till motionsyrkandena var det, enligt vad utskottet vidare anförde i betänkande 1998/99:LU20, angeläget att det arbete som påbörjats i början av år 1998 snarast mynnade ut i ett ställningstagande i Regeringskansliet om hur den fortsatta uppföljningen och utvärderingen rörande 1995 års förmynderskapsreform skall bedrivas, och att en tidsplan för arbetet fastställdes (bet. 1998/99:LU20).

Våren 2001 noterade utskottet att regeringen hade för avsikt att tillsätta en större utredning i saken och att direktiv för utredningen avsågs komma att beslutas under hösten 2001. Bland annat med hänvisning härtill avstyrkte utskottet bifall till de då aktuella motionerna (bet. 2000/01:LU15).

Utskottets ställningstagande

När nu åter olika frågor om förmyndare, god man och förvaltare aktualiseras motionsvägen kan utskottet konstatera att det gått mer än sex år sedan de nya reglerna om förmynderskap, god man och förvaltare trädde i kraft. Utskottet har återkommande avstyrkt bifall till motioner på området med hänvisning till att regeringen aviserat en utvärdering av 1995 års förmynderskapsreform. Såvitt utskottet känner till har emellertid något utvärderingsarbete ännu inte kommit i gång.

Enligt utskottets mening är det nu synnerligen angeläget att regeringen snarast tar initiativ till en utvärdering av de regler om förmyndare, god man och förvaltare som genomfördes år 1995 samt beslutar de närmare formerna för arbetet. En naturlig utgångspunkt för utvärderingen är, enligt utskottets mening, de frågeställningar som aktualiserats genom de motioner som återkommande väckts sedan de nya reglerna trädde i kraft den 1 juli 1995.

Utskottet förutsätter att regeringen snarast initierar den tidigare aviserade utvärderingen av 1995 års förmynderskapsreform och anser därför att motionerna L210, L234, L237, L241, L263, L337 och L348 för närvarande inte bör föranleda någon riksdagens vidare åtgärd.

BILAGA

Förteckning över behandlade förslag

Motioner från allmänna motionstiden

2001/02:L210 av Anita Sidén och Berit Adolfsson (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen beslutar om ändring av föräldrabalken så att en förvaltare, god man eller förmyndare kan lämna årsredovisning för sina uppdrag ett år efter det att uppdraget påbörjats och sedan varje år vid samma tid.

2001/02:L234 av Marietta de Pourbaix-Lundin (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att stärka den enskilde funktionshindrades inflytande över vem som utses till god man.

2001/02:L237 av Berit Adolfsson (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring av lagstiftningen rörande god man och förmyndare så att det kan bli möjligt att utse någon av dessa till stöd för barn i familjer där missbruk, misshandel och psykisk sjukdom förekommer.

2001/02:L241 av Anna Åkerhielm och Cristina Husmark Pehrsson (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av en översyn av föräldrabalken.

2001/02:L263 av Gunnel Wallin (c) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att skillnaden mellan godmanskap och förvaltarskap bör tydliggöras.

2001/02:L337 av Margareta Andersson och Lena Ek (c) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att en översyn av föräldrabalken bör göras med inriktningen att psykiskt funktionshindrade och deras anhöriga skall kunna påverka hur god man utses.

2001/02:L348 av Birgitta Ahlqvist och Kristina Zakrisson (s) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om god man för funktionshindrade.